

*К. Я. Петрова, канд. екон. наук,
С. О. Кузнєцов, канд. екон. наук,
С. Г. Винницька*

ПРО ПЕРЕВАГИ ГЕНЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розробляючи моделі трансформації України в ринкову систему, треба чітко визначитися щодо методологічної парадагми такого перехідного процесу.

Під терміном “парадигма” розуміємо в даному випадку певний погляд на розвиток суспільства і відповідний йому набір об’єктивних умов, ціннісних настанов, теоретичних уявлень і методологічних принципів та законів. Ще на початку ХХ ст. існували “генетична” (або еволюціонізуюча) і телеологічна парадигми.

Основна теза першої: суспільство має свої внутрішні механізми самоорганізації і саморозвитку шляхом природної еволюції.

Друга відстоює тезу, що суспільство буде розвиватися динамічніше і ефективніше, якщо вибрати революційний шлях його розвитку і побудувати його як машину, а окремі люди будуть водіями цієї “машини” і керуватимуть країною як єдиною фабрикою. Сутність методологічних концепцій багатьох вчених, наприклад, американського винахідника Т.Куна, полягає в розмежуванні цих парадигм. Однак слід урахувати, що обидві парадигми взаємопов’язані, і суть проблеми полягає в їх зв’язку, а не в радикальній зміні.

Генетична парадигма як цілісна система не була вигадана, а виросла із всього ходу розвитку соціально-економічної думки, і саме тому економічно розвинені країни світу вибрали її як єдино правильну.

Перехід на генетичну парадигму розвитку для України означає включення (тобто створення умов для ефективної дії) механізму природного еволюціонізуючого пошуку шляхів і засобів змін. Тому, на нашу думку, для успішного переходу України до ринкових відносин необхідно, перш за все, виконання трьох основних умов генетичної парадигми:

- саморозвиток і самоорганізація господарських суб’єктів як один із основних принципів покращення життєспроможності економічної системи;

- ефективність виробництва, заснована на технологічній революції;
- політика державної підтримки, направлена на прискорення проходження країною еволюційного шляху розвитку.

Найважливішим фактором процесів саморозвитку і самоорганізації суб'єктів господарювання є трансформація відносин власності. Однак це не означає, що для цього процесу придатна тільки приватна власність. Форма власності автоматично не вказує на ступінь її ефективності. Приватизація може бути стимулом процесів самоорганізації і саморозвитку тільки при умові дії критерію росту ефективності виробництва на приватному підприємстві. Переваги приватної власності перед державною зв'язані, перш за все, з її більш високою економічною ефективністю. Якщо цього немає, то перевага віддається іншим формам власності. Інтенсивність процесу приватизації прямо зв'язана з кількістю малих і середніх підприємств у країні.

Наприклад, в США доля зайнятих на виробництвах з чисельністю працюючих до 500 чоловік складає біля 98%, в Японії - більше 99%, а для України цей показник складає приблизно 15% (Голос України. 1994. 13 жовтня).

Проста зміна суб'єкта власності не вирішить головної проблеми - не буде запущений механізм самоорганізації і саморозвитку по критерію ефективності виробництва. Проблема приватизації в Україні повинна вирішуватися на основі репродукування виробництва. Тобто, приватні підприємства можуть утворюватися на основі реорганізації існуючих підприємств з використанням накопичення позитивного досвіду їх діяльності.

Великі держпідприємства можуть виконувати тут роль інкубатора нових приватних малих і середніх венчурних інноваційних фірм. Хоч існуюча структура галузей виробництва в Україні неспроможна до швидкої трансформації відносин власності, це не означає, що треба затримувати процеси саморозвитку і самоорганізації. При цьому слід звернути увагу на таке: економічна реформа в Україні є революційною за змістом і еволюційною за формою і направлена на поступове, поетапне відродження приватної власності, на перетворення значної частини суспільної власності в її різноманітних формах у приватну.

Необхідно врахувати, що при реалізації процесу створення конкурентного клімату на основі різних форм власності і боротьби з моно-

полізмом можливе використання проміжних форм господарювання, де одночасно діють і сили конкуренції, і достатньо виражений вплив державного регулювання - створення сітки орендних підприємств, акціонерних об'єднань, колективних підприємств і т. д. Проблема демонополітизації економіки дуже актуальна для України. Так, із 380 великих промислових підприємств 51,8% є єдиними виробниками продукції в країні. Тому необхідно застосування на практиці дії Закону "Про обмеження монополізму і недопустимості недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності". Однак проблема антимонопольного регулювання не тільки економічна, але й соціально-етична, заснована на моральному вихованні людей.

При відсутності системи моральних обмежень вступає в дію механізм "зворотного відбору": виживають ті, що не обмежені моральними звичками і без коливань відважуються на кримінальні справи. Економічна свобода, притаманна суспільствам з генетичною парадигмою розвитку, дає поштовх для розвитку психологічних достоїнств людини: незалежності, самостійності у виборі рішень, готовності йти на ризик і відстоювати свої переконання.

Формування генетичної парадигми розвитку суспільства, що відбиває якісні зміни у всіх сферах людської діяльності, немислима без комп'ютерно-інноваційного способу виробництва. Цей спосіб виробництва становить нову, важливу віху суспільного поділу праці, притаманну постіндустріальній цивілізації розвитку суспільства.

Технологічна революція неможлива без розвитку інформаційних технологій, застосування робототехніки, лазерного устаткування, вакуумних технологій, які вже проникли у провідні сфери економіки розвинутих країн, і з якими нерозривно зв'язана поява нової цивілізації.

Інформаційна епоха, яку принесли з собою комп'ютерна технологія і засоби комунікації, потягне за собою суспільні зміни такого масштабу, які викличуть трансформацію сучасної системи у повністю новий тип людського суспільства - ця ідея розвивається в роботах таких відомих вчених, як Масуда, Белл, Тоффлер. Економіка розвинених країн перетворюється сьогодні в інформаційну систему, що все більше залежна від масштабів виробництва наукоємних інформаційних товарів і послуг. Саме направленість розвитку суспільства на досягнення технологічного та інформаційного лідерства самоорганізує ефективний господарський механізм і створює різноманітні економічні "моделі" розвитку.

Економічний розвиток кожної країни є наслідком її науково-технологічного прогресу.

Наприклад, американський соціолог І. Валлерстайн прийшов до висновку, що післявоєнна гегемонія США зв'язана, перш за все, з поступовою концентрацією енергії нації на досконалості процесів виробництва і технологічних нововведень, і в майбутньому гегемонія буде належати тій країні, яка одержить технологічну перевагу. Підтвердженням цієї тези є успішний розвиток Японії, Південної Кореї, Тайваню і інших "нових індустріальних країн", де науково-технічний прогрес з самого початку був покладений у фундамент трансформації. Еволюційні процеси в економіці здійснюються тільки через інноваційні перетворення, і тому країна, яка не бере участі в "інноваційних змаганнях", залишається економічним аутсайдером світової співдружності.

Україна вступає в ринкові відносини в той час, коли кожної хвилини в світі реєструються нові винаходи, безперервно проводяться наукові дослідження, обмін ліцензіями і "ноу-хау", на ринку з'являється велика кількість конкурентоздатних товарів. Уже доведено, що прибуток від ліцензійної діяльності і науки значно швидше росте, ніж від реалізації матеріальних благ та послуг. Тому ефективний перехід України до ринку неможливий без своєчасної модернізації і реновації основних виробничих фондів, без збільшення інвестицій в технології, без комп'ютеризації і розвитку інформатики і створення на цій основі конкурентної продукції на світовому ринку.

Знання критеріїв ефективності еволюційної системи - росту її продуктивності в порівнянні з телеологічною - дозволяє мати орієнтир для свідомого втручання держави в стихійні процеси і прискорювати рух країни по еволюційній траєкторії. Сучасне мистецтво державного управління в країнах з розвиненими ринковими відносинами знаходиться не тільки в функції сприяння масовому процесу самоорганізації і саморозвитку її громадян на шляху активізації інноваційних процесів, але і в попередженні соціальної напруги, створенні умов для забезпечення прожиткового мінімуму для всіх членів суспільства. Держава повинна сприяти такому стану суспільства законотворчими заходами через розвиток масової освіти, науки, системи охорони здоров'я, культури.

Аналіз практики в країнах, які вибрали генетичну парадигму розвитку суспільства, дає підставу зазначити п'ять основних напрямків прямого і непрямого державного впливу:

- державне прогнозування і економічне програмування;
- соціальна політика, яка включає психологічні аспекти;
- державне підприємництво;
- державна бюджетна і податкова політика;
- державне регулювання суспільного виробництва через систему держзамовлень.

Суть проблеми переходу України до ринкових відносин через механізм державного регулювання — в оптимізації впливу на економіку цих напрямків шляхом їх переплетення, взаємодії, взаємозбагачення, злиття і створення національної моделі регулювання. Практика оптимізації державного регулювання ще дуже невелика, але в цілому різноманітна.

Наприклад, Японія в пошуках оптимальної моделі державного регулювання використовує міжнародний досвід і національну самобутність. Як основа оптимальної моделі, превалюють наукове забезпечення і особистісний фактор. У ФРН основні контури оптимальної моделі такі:

- жорстке законодавче регулювання макроекономічних умов;
- м'який державний вплив на ринок і його суб'єкти;
- державне стимулювання вільного підприємництва;
- широке держрегулювання соціального розвитку.

При цьому першочергова увага приділяється вирішенню всіх соціальних проблем, від безробіття до вищої освіти.

Незважаючи на гостру необхідність державного регулювання переходу до ринку, Україна знаходиться ще на самому початку цього процесу: слабо йде підготовка необхідного наукового, кадрового і законодавчого забезпечення; не проведена на належному рівні державна політика соціального захисту населення і його залучення до активної участі у реформах; потребують уточнення проекти законів, зв'язаних з приватизацією і економічно обгрунтованим оподаткуванням та ін. У той же час в Україні є можливості, необхідність і кадри для створення власної моделі державного регулювання, без якої неможливий перехід до ринку.

На наш погляд, національний варіант державного регулювання переходу України до ринку повинен бути заснований на таких принципах:

- пріоритетний принцип права над економікою, який би, перш за все, диктував (встановлював) законодавчі норми приватизації;

- принцип постійної взаємодії суспільної структури і апарату її усвідомленого використання з метою реалізації органічних форм державного регулювання;
- принцип поєднання національного підходу і світового досвіду державного регулювання.

Генетична парадигма, як показала практика переходу до ринку багатьох країн світу (від Англії до Тайваню), не є синонімом некерованого розвитку суспільства, а спирається на сильну державу, що володіє здатністю на практиці протистояти інфляції, безробіттю, яка турбується про всіх своїх громадян, а не про надання можливостей для збагачення окремих осіб.

Завдання держави в тому, щоб правильно використати такі економічні і правові регулятори, які б не завдавали шкоди споживачам і підприємцям, фірмам, економіці в цілому.

Перехід на переважно економічне і правове регулювання вимагає часу і досвіду; затвердження інститутів вільного, незалежного суспільства - це природний, поступовий процес, який потребує використання як досвіду інших країн, так і урахування національних особливостей економічного розвитку України.

Надійшла до редколегії 15. 11. 95 р.

*Є. В. Ковальов, д-р екон. наук,
О. П. Рябченко, канд. екон. наук*

УРАХУВАННЯ ЧИННИКА ЧАСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ ФІРМИ

Господарські проекти, які виконуються фірмою, як правило, здійснюються на протязі декількох років. Рациональний розподіл ресурсів за роками реалізації проекту має велике значення для зниження загального обсягу витрат. У цьому виявляється вплив чинника часу на витрати та ефективність фірми. Урахування фактора часу широко використовується при плануванні розподілу ресурсів та економічному аналізі діяльності фірми.

У практиці господарської діяльності для урахування чинника часу здійснюється приведення різночасових вкладень та витрат до певного строку розрахунку. Як правило, це строки початку або кінця господарського проекту фірми. Розмір капітальних вкладень, що приведені до строку закінчення і-го проекту, визначають за формулою